

ІВАН ФРАНКО

ГРИЦЕВА ШКІЛЬНА НАУКА

ІВАН ФРАНКО
ГРИЦЕВА
ШКІЛЬНА
НАУКА

Оповідання

Для молодшого шкільного віку

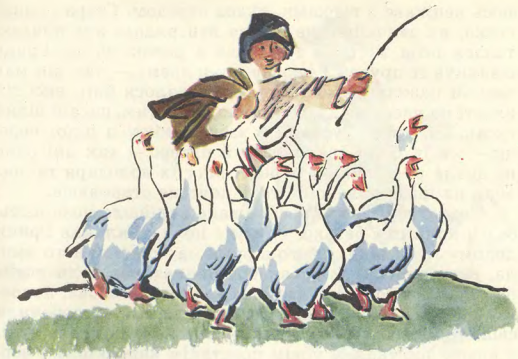

ВИДАВНИЦТВО
ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1977

Мабуть, не все відразу вам буде зрозуміле у цій книжці. Що це за школа, наприклад, де втовкмачують дітям у голову безглузді слова, де вчителі тупі й жорстокі. Але було це давно — ще до Великої Жовтневої революції. Діти бідняків не мали тоді змоги вчитися, рідко потрапляла їм до рук книжка, чистий аркуш паперу, олівець... Тяжкою працею з самого малку мусили вони заробляти свій хліб, і од такого життя не йшла їм у голову навіть шкільна наука.

Написав Іван Франко це оповідання майже сто років тому мовою, якою говорили тоді українці, що жили під владою капіталістичної Австро-Угорщини, а через це й читати його непросто. Але подолайте цю трудність. Винагородою вам буде цікаве знайомство з героями книжки.

Малюнки
ВАСИЛЯ ЄВДОКИМЕНКА

Був Гриць премудрий родом з Коломії,
Вчився барзо добре¹ на філософії.

Стара співанка

I

Гуси зовсім нічого не знали про це. Ще того самого поранку, коли батько мав гадку відвести Гриця до школи, не знали гуси про цей намір. Тим менше знав про нього сам Гриць. Він, як звичайно, встав рано, поснідав, поплакав трохи, почухався, взяв прут і, підскакуючи, погнав гуси з обори² на пасовисько. Старий білий гусак, як звичайно, наставив до нього свою невеличку голову з червоними очима і червоним широким дзьобом, засичав різко, а відтак, таракаючи про

¹ Барзо добре — дуже добре.

² Обора — загородка для худоби.

щось нецікаве з гусками, пішов передом. Стара грива¹ гуска, як звичайно, не хотіла йти рядом, але попленталася поза містком і зайшла в ровок, за що Гриць швякнув її прутом і назвав «луп'ярем», — так він мав звичай називати все, що не піддавалося його високій власті на пасовиську. Очевидна річ затим, що ані білий гусак, ані грива гуска, ані взагалі ніхто з цілої череди, — як їх було двадцяттеро й пятеро — так ані одно не знало про близьке перенесення їх володаря та воеводи на інше, далеко не таке почесне становище.

Тож коли нагло і несподівано надійшла нова вість, се є², коли сам батько, йдучи з поля, закликав Гриця додому і там віддав його в руки матері, щоб його вмила, вичесала і вбрала, як бог приказав, і коли потім батько взяв його з собою і, не кажучи ні слова, попровадив трепечучого вниз вигоном, і коли гуси побачили свого недавнього поводатора зовсім у зміненим виді, у нових чобітках, у новім повстянім капелюшку і червоним ременем підперезаного, піднявся між ними наглий і дуже голосний окрик зачудування. Білий гусак підбіг близько до Гриця з витягнутою головою, немов хотів йому добре придивитися³; грива гуска також простягнула голову і довгий час не могла й слова вимовити з наглого зворушення, аж вкінці швидко вицокотіла: де-де-де-де?

— Дулна гуска! — відмовив гордо Гриць і відвернувся, немов хотів сказати: «Еге, чекай лише, не в такі я тепер пани вскочив, щоб іще став відповідати тобі на твоє гусяче питання». А втім, може й для того не відповів, що сам не знав.

Пішли гори⁴ селом. Батько нічого і Гриць нічого. Аж прийшли перед просторий старий будинок під со-

¹ Гривий — сіро-жовтий або чорно-жовтий.

² Се є — цебто.

³ Йому добре придивитися — до нього добре придивитися.

⁴ Пішли гори — пішли горою.

ломою, з комином наверху. До того будинку йшло багато хлопців, таких, як Гриць, або й більших. Поза будинком по городі ходив пан у камізельці¹.

— Грицю! — сказав батько.

— Га! — сказав Гриць.

— Видиш оту хату?

— Видзу.

— Пам'ятай собі, це школа.

— Ба, — сказав Гриць.

— Сюди будеш ходити вчитися.

— Ба, — сказав Гриць.

— Справуйся² добре, не пустуй, пана професора³ слухай. Я йду, аби тебе записав.

¹ Камізелька — жилетка.

² Справуватися — поводитися.

³ Професор — тут у розумінні вчитель.

— Ба,— сказав Гриць, майже нічого не тямлячи, що говорив батько.

— А ти йди з отсими хлопчиками. Візьміть його, хлопчики, з собою!

— Ходи! — сказали хлопчики і взяли Гриця з собою, а тим часом батько пішов у огород поговорити з професором.

II

Увійшли до сіней, у яких було зовсім темно і страшно воняло торішньою гнилою капустою.

— Видиш, там? — сказав до Гриця один хлопчик, показуючи в темний кут.

— Видзу,— сказав тремтячи Гриць, хоч зовсім нічого не видів.

— Там яма,— сказав хлопчик.

— Яма! — повторив Гриць.

— Як будеш зле справуватися, то професор всадить тебе в оту яму і будеш мусив ¹ сидіти цілу ніч.

— Я не хочу! — скрикнув Гриць.

Тим часом другий хлопчик шепнув щось до першого хлопчика, оба засміялися, а потім перший, налапавши шкільні двері, сказав до Гриця:

— Застукай до дверей! Борзо! ²

— Насцо? — спитав Гриць.

— Треба! Тут так годиться, як хто перший раз приходить.

У школі був гомін, мов в улію,— але коли Гриць застукав кулаками до дверей, зробилося тихо. Хлопчики звільна отворили двері і втрутили ³ Гриця досередини. В тій хвилі залупкали добрі березові різки по його плечах.

Гриць дуже перепудився ⁴ і зверещав.

¹ Будеш мусив — муситимеш.

² Борзо — швидко.

³ Втрутити — вштовхнути.

⁴ Перепудитися — перелякатися.

— Цить, дурню! — кричали на нього сміхованці-хлопці, що, почувши стук, засіли були за дверима і зробили Грицеві таку несподіванку.

— Ой-ой-ой-ой! — верещав Гриць. Хлопці злякалися, щоб не почув професор, і почали Гриця зацитькувати.

— Цить, дурню, то так годиться! Хто до дверей стукає, того треба по плечах постукати. Ти того не знав?

— Не-е-е зна-а-в! — відхлипнув Гриць.

— Чому не знав?

— Бо я-а пе елсий ла-а-з у школі.

— Перший раз! А! — скрикнули хлопці, мов здивовані тим, як можна перший раз бути в школі.

— О, то треба тебе погостити! — сказав один, покочив до таблиці, взяв зі скриночки добрий кусник крейди і подав Грицеві.

— На, дурню, їж, а борзо!

Всі мовчали і в ожиданці¹ гляділи на Гриця, що обертав у руках крейду, а далі поволеньки вложив її в рот.

— Їж, дурний, а борзо! — напоминали хлопці, а самі душились зо сміху.

Гриць почав хрупати і насилу з'їв крейду. Регіт у школі розлягся такий, аж вікна задзвеніли.

— Цого смієтеся? — спитав здивований Гриць.

— Нічого, нічого. Може, хочеш ще?

— Ні, не хоцу. А що то таке?

— То ти того не знаєш? Отто дурний! Та то єрусалим² такий, то дуже добре.

— Ой, не дуже добре, — сказав Гриць.

— Бо ти ще не засмакував. То годиться кожному їсти, хто перший раз приходить до школи.

В тій хвили увійшов професор. Усі хлопці, як сполошені воробці, попирскали до лавок, тільки Гриць остався зі сльозами в очах і з губами, забіленими крейдою.

Професор грізно зблизився до нього.

— Як називаєшся? — крикнув.

— Глиць.

— Що за Гриць? Ага, ти новий. Чому в лавці не сидиш? Чого плачеш? Чим забілився? Га?

— Та я їв єрусалим.

— Що? Який єрусалим? — допитувався професор. Хлопці знов аж душилися зо сміху.

— Та давали хлопці.

— Котрі хлопці?

Гриць озирнувся по хаті, але не міг нікотрого пізнати.

— Ну, ну! Йди сідай і вчися добре, а єрусалима більше не їж, бо будеш битий!

¹ В о ж и д а н ц і — чекаючи.

² Є р у с а л и м — біблійне місто.

Почалася наука. Професор говорив щось, показував якісь дощечки, що на них були намальовані якісь гачки та стовпки; хлопці час від часу кричали щось, як професор показав яку нову дощечку, а Гриць нічого того не розумів. Він навіть не зважав на професора, а дуже смішними видались йому хлопці, що сиділи довкола нього. Один довбав пальцем у носі, другий іззаду раз у раз старався уткнути невеличке стебельце Грицеві у вухо, третій працював довгий час дуже пильно, микаючи зі свого старого кафтана латки, нитки та остроки; вже їх перед ним на спідній дошці лавки лежала ціла купа, а він усе ще микав і скуб зо всеї сили.

— Насцо ти микаєс? — спитав Гриць.

— Буду дома з бовщем їсти,— відповів шепеляво хлопець, і Гриць довгий час думав над тим, чи буває не здурив його сей хлопець.

— Але-бо ти, Грицю-небоже, нічого не вважаєш,— крикнув на нього професор і покрутив його за вухо, так що Грицеві мимоволі аж сльози стали в очах, і він так перепудився, що довгий час не тільки не міг уважати, але й зовсім ó-світі не тямив. Коли, нарешті, отямився, хлопці вже починали читати склади на подвижних табличках, які розкладав і складав професор. Вони невтомимо по сто разів співучими голосами повторяли: «а-ба-ба-га-ла-ма-га». Грицеві, не знати чому, дуже це сподобалося, і він почав своїм пискливим голосом навипередки кричати: «а баба галамага».

Професор уже готов був узнати його дуже пильним і здібним хлопаком і, хочаби ще ліпше переконатися про це, переставив букви.

Несподіваним способом він виставив перед учениками букви «баба», але Гриць, не дивлячись на них, а тільки на професора, тонким співучим голосом крикнув: «галамага».

Всі зареготалися, не виключаючи й самого професора, тільки Гриць, здивований, оглянувся і знов наголос сказав до свого сусіда: «Щому не кличїс галамага?» Аж тоді бідолаха стямився, коли професор потягнув його за понятливість різкою по плечах.

— Ну, а чого тебе там у школі навчили? — спитав батько, коли Гриць уполудне вернув додому.

— Вцились-мося «а баба галамага»,— відповів Гриць.

— А ти вмів? — запитав отець, не входячи в те, що це за така дивовижна наука.

— Таке вмів,— відповів Гриць.

— Ну, так мені справуйся! — заохотив отець.— Як тут у селі вивчишся, то підеш до міста до більшої школи, а відтак вийдеш на попа. Жінко, а дай-но йому що їсти.

— Ба,— відповів Гриць.

Минув якраз рік після того важкого дня. Блискучі надії батька на Грицеву будучину давно розвіялись. Професор просто сказав йому, що Гриць «туман вісімнадцятий», що ліпше зробить, коли відбере його додому і назад¹ заставить гуси пасти. І справді, по році шкільної науки Гриць вертав додому якраз такий мудрий, яким був перед роком. Вправді, «а баба галамага» він вивчив докладно напам'ять, і не раз навіть у сні з уст його вилітало це дивовижне слово, що становило немов перший поріг усякої мудрості, якого йому не судилося переступити. Але далі поза те слово Гриць у науці не поступив. Букви якось мішалися перед його очима, і він ніколи не міг спізнати їх з лица, котре Ш, а котре Т, котре «люди»², а котре «мислите»². Про читання вже ніщо й говорити. Чи причина тому була в його непонятливості, чи в кепським навчанню професора, цього не знати; то тільки певно, що, крім Гриця, таких «туманів вісімнадцятих» між тогорічними школярами було 18 на 30, і всі вони під час того шкільного року заєдно робили собі блискучі надії, як то буде гарно, як вони увільняться від щоденних різок, позаушників, штурканців, «пац» та «попідволосників» і як покажуться знов у повнім блиску своєї поваги на пасовищі.

А вже хто як хто, а Гриць запевно найбільше і найчастіше думав про це. Проклятий буквар, що його він за час цілорічної натуги над науковими питаннями пошарпав і пофалатав³ трохи не на січку, прокляте «а баба галамага» і прокляті професорські причинки⁴ та заохоти до науки так надоїли йому, що він аж вихуд та поблід і ходив увесь час, мов сновида. Наконець

¹ Назад — знов.

² «Люди», «мислите» — назви букв.

³ Пофалатати — подерти на клапті.

⁴ Причинок — причина. Тут — звинувачення.

змилювався бог і післав місяць липень, і змилювався батько та сказав одного ранку:

— Грицю!

— Га? — сказав Гриць.

— Віднині вже не підеш до школи.

— Ба,— сказав радісно Гриць.

— Здійми чоботи, капелюх і ремінь, треба сховати про неділю, а ти заперезиися личком, візьми лупку¹ на голову та жени гуси пасти.

— Ба, — сказав радісно Гриць.

V

Гуси, звичайно — дурні гуси, і сим разом не знали про радісну зміну, яка їх чекала. Через цілий рік Грицевої шкільної науки їх пас малий сусідський хлопчик Лучка, що звичайно тільки й робив на пасовиську, що копав ямки, ліпив паски з болота та пересипався порохом. Про гусей він не дбав зовсім, і вони ходили самопас. Не раз їм лучилося зайти в царину² і тоді від пошкодованого приходилось їм витерпіти багато проклять, а навіть побоїв. А крім того, нещастя кілька разів того року зловіщим крилом перелетіло понад чередою. П'ять молодих гусаків і десять гусок господина попродали в місті; важко прийшлося іншим розлучатися з ними. Стару попелясту гуску забив хворостиною в шкоді сусід і у варварській безсердечності прип'яв бездушного трупа за лапу до тої ж хворостини, волік його так через ціле пасовисько, а відтак кинув господареві на обору. А одного молодого гусака, красу й надію череди, забив ястріб, коли раз відблукався від своєї рідні. Але про всі ті тяжкі та невіджалувані страти череда цього року була більша, ніж торік. Дякувати білому гусаківі і гривій гусці та й ще двом чи

¹ Лупка — облуплена або поїдена міллю бараняча шапка.

² Лучилося зайти в царину — траплялося зайти на засіяне поле.

трьом молодим її донькам, череда цього року виносила звиш 40 штук¹.

Коли Гриць появився між ними з прутом, знаком своєї намісницької власті, зразу всі очі звернулися на нього і тільки один німіючий сик здивовання дався чути².

Але ані білий гусак, ані грива гуска не забули ще свого колишнього доброго пастиря і швидко пригадали собі його.

З голосними викриками радості і тріпотінням крил вони кинулися до нього.

— Де-де-де-де? — цокотіла грива гуска.

— Адже в школі був, — відповів гордо Гриць.

— Ов! ов! ов! — дивувався білий гусак.

— Не віриш, дурню? — крикнув на нього Гриць і швякнув його прутом.

— А сьо-сьо-сьо? А сьо-сьо-сьо? — дзьоботіли, громадячись коло нього, інші гуси.

— То ніби, що я навчився? — формулював їх питання Гриць.

— Сьо-сьо-сьо-сьо? — дзьоботіли гуси.

— А баба галамага! — відповів Гриць.

Знов сик зачудування, немов ані одна з тих 40 гусячих голів не могла зрозуміти такої глибокої мудрості.

Гриць стояв гордий, недосяжний. Аж нарешті білий гусак здобувся на слово.

— А баба галамага! А баба галамага! — скрикнув він своїм дзвінким, металічним голосом, випростувавшись, піднісши високо голову і тріпочучи крилами.

А відтак, обертаючись до Гриця, додав, немов аби його ще більше пристидати:

— А кши, а кши!

¹ Виносила звиш 40 штук — мала більш як сорок штук.

² Датися чути — почувися.

Гриць був зламаний, засоромлений. Гусак в одній хвилі переймив¹ і повторив ту мудрість, що коштувала його рік науки!

«Чому вони його до школи не давали?» — подумав собі Гриць і пігнав гуси на толоку².

¹ П е р е й м и т и — перейняти.

² Т о л о к а — вигін.

7 коп.

Иван Яковлевич Франко
ШКОЛЬНАЯ НАУКА ГРИЦА

Рассказы
(На украинском языке)
Для младшего школьного возраста
Рисунки
Василия Андреевича Евдокименко
Издательство «Веселка», Киев, Бассейная, 1/2

Редактор Л. В. Мазенко.
Художник редактор Г. Ф. Мороз.
Технический редактор М. К. Аюпова.
Корректор Л. К. Скрипченко

Г. Б. № 515.

Заяно на виробництво 23. II. 1977 р. Підписано до друку
1 VIII 1977 р. Формат 70×100^{1/2}, Папір офс. № 1, Фід.
друк. арк. 1, Умовне друк. арк. 1,29, Обл.-вид. арк. 0,88,
Тираж 400 000, Зам. 7-93, Ціна 7 коп.
Видавництво «Веселка», Київ, Басейна, 1/2.

Харківська книжкова фабрика «Комуніст» республі-
канського виробничого об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР, Харків, Енгельса, 11.

